

Legitimnost simbolov

Dr. Janez Jerovšek, foto: arhiv Demokracije

Politični sistem dobi svojo končno potrditev z vrednotami. Sistem je lahko zakonit, ni pa legitimen, če nima potrditve v vrednotah. Nobena oblast ne more imeti zadostne legitimitete, če večina prebivalcev ne pristane ali ne osvoji njenih vrednot. Zato politični sistemi s svojo ideologijo, šolskim sistemom, z mediji ter s sistemom različnih nagrad in kazni skušajo pridobiti čim večje število prebivalstva.

V nedemokratičnih in totalitarnih sistemih to pridobivanje prebivalstva dobi tudi večje ali manjše oblike nasilja. Nasprotnike razglasijo za sovražnike in z njimi primerno obračunavajo. Če so sovražniki uničeni, jih totalitarni sistem za svoje potrebe umetno ustvari. Ko so Tita v svinčenih letih, ko je bila kategorija sovražnikov potrebna in aktualna, vprašali, kdo konkretno je ta sovražnik, je odgovoril: »Pa zna se.«

Vrednote in indoktrinacija Naj bo politični sistem še tako nedemokratičen in neodvisen od volje ljudi, ne more vladati, ne da bi se opiral na zaokrožen in konsistenten sistem vrednot. Tako je socializem iz komunistične ideologije izdelal konsistenten sistem vrednot, ki je bil v nasprotju s parlamentarno demokracijo in s sistemom vrednot, ki jih stoletja zagovarja Katoliška cerkev. Ker se te vrednote ne ujemajo s komunističnimi, so jih vsi socialistični sistemi preganjali. Dejansko se je to dogajalo tudi v nekaterih drugih totalitarnih sistemih, npr. v nacizmu. Ta je v Sloveniji ob okupaciji takoj pregнал vse duhovnike.

Politični sistemi se razlikujejo med seboj po vrednotah, ki jih zastopajo in ki jih legitimirajo. Za komunistične sisteme so njihovi konstitutivni elementi vladavina ene stranke, ki sama sebe razglasi za vodilno, zanikanje zasebne lastnine, razglašanje nasprotnika za sovražnika, ki ga je treba odstraniti, pojmovanje strankarskega sistema kot zgodovinsko preseženega, zanikanje človekovih pravic, ki niso skladne z omenjenimi konstitutivnimi elementi. Nestrinjanje z vodilno vlogo partije v družbi ne pomeni samo kršenja predpisanih vrednot, temveč je tudi kaznivo dejanje.

Politični sistem v socializmu je bil tako strukturiran, da je vrednotni sistem neprestano vsiljeval prek šolskega in medijskega sistema, ne da bi se ljudje v celoti zavedali, da so predmet tega vsiljevanja in indoktriniranja. V šolskem sistemu so učenci samo vedeli, da smo med vojno imeli izdajalce – in to niso bili samo posamezniki, temveč kar obsežne skupine –, niso pa vedeli, da je sistem vse te tako

imenovane izdajalce skrivnostno pobil in da tako obsežnega pobijanja naša zgodovina ne pozna.

Prek medijev in vseh drugih oblik so bili vsi državljani predmet stalnega indoktriniranja, da smo odkrili nov sistem samoupravljanja, ki je najbolj napreden in najbolj učinkovit na tem svetu. V kolikšni meri je ta superiornost našega političnega sistema prek indoktrinacije dobila legitimnost, je seveda vprašljivo. Pomembno pa je, da je bil vrednotni sistem podprt s kadrovske politiko in s tem z delanjem kariere.

Navzočnost simbolov Ena od bolj sofisticiranih oblik vsiljevanja dominantnih vrednot političnega sistema je navzočnost simbolov. Zato so jim vsi politični sistemi skozi vso zgodovino dajali velik pomen. Kaj je bolj uspešno kot to, da se posameznik prek simbolov identificira z oblastjo? Zato je socializem prek Prešerna, Cankarja in drugih takih simbolov želel državljane dobiti na svojo stran. Pri izboru simbolov je bila ideologija zelo selek-

Spomeniki in simboli lahko preživijo samo, če so postavljeni vsaj petdeset let po smrti tistega, ki naj ga simbolizirajo.

tivna. Zamolčala je celo vrsto pomembnih osebnosti, ki niso kazale zadostne skladnosti s temeljnimi vrednotnimi opredelitvami komunistične ideologije. Tako so izpadli iz zgodovine in bili zamolčani ljudje, kot so Janez Bleiweis, Anton Korošec, Rudolf Maister, Henrik Tuma in podobni, da ne govorimo o pisateljih, kot je npr. Janez Jalen in cela vrsta drugih.

Problem je v tem, da so vrednote in simboli tako močno interesno vezani na politični sistem, da lahko s padcem temeljnih vrednot oziroma njihovih simbolov pade sam sistem. Ali si lahko predstavljate, kaj bi se zgodilo vrednotni orientaciji današnjega postsocializma ali postboljševizma, če bi hoteli odstraniti spomenika Edvarda Kardelja in Borisa Kidriča? Padec teh dveh spomenikov bi zamajal ves interesni sistem današnje nomenklature, da bi se zrušil kot domine. Tukaj gre za najbolj vitalne interese. Že Bojan Štih je v obdobju socializma Kardeljev spomenik označil za tipično totalitarni spomenik, saj ima na njem ▶

▶ samo Kardelj viden obraz, vsi drugi so brez obraza. Vse to ali umetniška vrednost spomenikov danes niso pomembni. Pomembno je, da ti simboli vzdržujejo in legitimirajo vrednotno usmeritev nekdanje socialistične in današnje nomenklature. Če vrednote in simboli legitimirajo politični sistem, potem ta spomenika legitimirata vse tiso, kar je od nekdanjega sistema ostalo. In ostalo ni malo, kar dokazuje kapital, s katerim nomenklatura razpolaga, in vrednotna usmerjenost velikega dela prebivalstva, ki kaže močno nostalgijo za sistemom, ki je propadel in ni imel možnosti preživetja.

Če bi simbole, ki so v Sloveniji označevali socializem in njegov totalitarni sistem, pravočasno odstranili, bi takrat lahko izvedli lustracijo, kot so jo izvedle druge nekdanje socialistične države. To pa bi bilo nekaj, kar bi tedaj nomenklaturu najbolj prizadelo in bi bilo zanjo nekaj najhujšega, kar bi se ji lahko zgodilo. Z njo bi bili njeni interesi najbolj prizadeti in njena moč do tolikšne mere okrnjena, da se tudi njeni tajkuni ne bi mogli pojaviti v obliki, kot so se. Zato so ob prevratu vrgli tezo o revanšizmu, s čimer so zavrlili tedanje demokratične strukture, da bi izvedle radikalnejše spremembe. Od tod sovraštvo do Jožeta Pučnika, ki je že tedaj označil komunizem za zločinski sistem in se zavzemal za radikalnejše ukrepe pri vzpostavljanju demokratičnega pluralnega sistema.

Komunistična zarota molka

Današnji neoboljševiki se selektivno zavzemajo za vzpostavitev tistih elementov starega sistema, ki bi z vrednotnega in simbolnega vidika branili interese vodilne politične in ekonomske elite. Sem spadajo prizadevanja, da antikomunizem postaja neka psovka in da se tistim, ki so na teh pozicijah, ne prizna legitimnosti. Sem spadajo prizadevanja, da se odkrita pobojev, kot je Huda jama, ne bi prikazovala in obravnavala v medijih. Gre torej za komunistično teorijo molka. Sem spadajo prizadevanja, da se zamolči revolucija in s tem vse nasilje, ki je z njo povezano. Sem spada rehabilitacija boljševističnih simbolov z vzpostavljanjem ceste v Ljubljani, ki bi se imenovala po vrhovnem vodji totalitarne sistema. Sem spadajo prizadevanja, da se iz vseh institucij izrinejo kadri, ki nimajo levega ali boljševiskega nagnjenja. Sem spada bohotenje laži, ki se že institucionalizira. Sem spadajo prizadevanja poslancev vladajoče koalicije v

obliki sprenevedanja, kako bi zavrnilo resolucijo evropskega parlamenta, ki obsoja vse totalitarizme, vključno komunističnega, oziroma je ne sprejeli. Poslanka SD je to zavrnitev utemeljevala s tem, da so pred leti na svojem kongresu obžalovali poveljne poboje. Sem spadajo tudi učbeniki zgodovine, ki jih pišejo levo usmerjeni zgodovinarji, v katerih največje poboje in morije v naši zgodovini odpravijo z 12 vrsticami, in še to neprofesionalno.

Na zunaj so nosilci vseh teh prizadevanj tako imenovani levi intelektualci, ki so že pridobili ustrezne ugodnosti in nagrade. Ker so neformalno nekakšni ideologi leveice, so jim posebno naklonjeni in zanje odprti množični dnevni mediji. Stojijo pa nekako pred teoretsko zadrego, kako elemente vrednotnih simbolov iz restavratorskega socializma združiti s kapitalizmom slovenskega – tajkunskega tipa. Kaže pa, da niso prebrali ali niso razumeli tekstov znamenitega zgodovinarja Fureta in njegove knjige »Minule iluzije« ali pa jih odklanjajo ter filozofinje Hannah Arendt, ki je v svoji znameniti knjigi »Izvori totalitarizma« dokazala, da se totalitarizem vzdržuje samo tako dolgo, dokler uporablja nasilje. Ko ga neha uporabljati, propade.

Vrednote in simboli so vedno povezani z interesi. Skupina, ki želi ohraniti interes ali si ga pridobiti, mora začeti pri vrednotah in simbolih. Vodilni komunisti pred vojno so začeli svoj pohod z vrednotami in simboli. Ko so prišli na oblast, pa so se takoj vselili v najlepše vile, ki so jih preprosto zaplenili in nikoli plačali. O tem je vse povedala Angela Vode.

Vprašanje legitimnosti

Dr. France Bučar pravi v svoji najnovejši knjigi, »da je nova država dobila v dediščino ne samo notranje povsem razslojeno, ampak tudi notranje izjemno razdvojeno družbo, kar je posledica nasprotij, nastalih med državljansko vojno, in dolgotrajnega pritiska monopolne partijske vladavine, ki se je izrazila tudi v svetovnonazorski polarizaciji«. Ker ta različna vrednotna usmerjenost po Bučarjevem mnenju pod komunistično vladavino ni mogla priti do izraza, prihaja do izraza danes. In tukaj imamo simbole komunistične vladavine, ki jih je Evropa odpravila, v Sloveniji pa jih znova vzpostavljamo. V tem primeru ne gre za to, ali bomo Slovenci delali do 65. leta starosti ali več, temveč za občutljivo vrednotno in simbolno vprašanje, ki hoče vzdrževati konflikte tam, kjer niso potrebni in funkcionalni. Zdrava in učinkovita družba rešuje konflikte in jih ne odpira tam, kjer onemogočajo socialno in politično integracijo. Čeprav parlamentarna demokracija strukturno temelji na konfliktu, je njena temeljna vloga le razreševanje konfliktov. Ne more pa vrednotno simbolnih vprašanj, ki imajo dolgoročno naravo, reševati na podlagi vsakokratne volilne zmage in z uporabo dominacije. Ali celo utemeljevati simbolnih odločitev s kategorijo maščevanja, kar je počel literat Peter Božič.

Komunistična zarota molka je skušala prikriti tudi grobišče pri Hudi jami.

Prek medijev in vseh drugih oblik so bili vsi državljani predmet stalnega indoktriniranja.

O avtorju

Janez Jerovšek se je rodil 26. 11. 1929 v Jaršah pri Domžalah. Leta 1949 je maturiral na prvi državni gimnaziji v Ljubljani, leta 1954 pa diplomiral na Filozofski fakulteti v Ljubljani. Eno leto se je kot Fordov štipendist izpopolnjeval v ZDA, pol leta pa kot štipendist OECD v Nemčiji. Leta 1968 je bil izvoljen za docenta na FDV. Bil je med prvimi, ki je v Slovenijo uvajal zahodni koncept sociologije in menedžmenta. Leta 1974 ga je vodstvo partije s še štirimi drugimi profesorji za deset let izločilo iz pedagoškega procesa. Po propadu socializma je bil dve leti generalni direktor RTV Slovenija, v zadnjih letih pa je bil član in predsednik nadzornega sveta RTV Slovenija. Do upokojitve je bil zaposlen na sedanji FDV kot redni profesor. Napisal je deset knjig in več kot 400 razprav.

Ker so simboli tako pomembni za politični sistem in za vsak režim, je vprašanje stopnje njihove legitimnosti, kajti legitimnost ni isto kot zakonitost niti se ne meri s zakonitostjo. Zakonitost se v pluralnih sistemih ravna po statistični večini. V času francoske revolucije je konvent kralja Ludvika XVI. obsodil na smrt z enim glasom večine. V Nemčiji je po vojni Konrad Adenauer postal kancler z enim glasom večine. Vse to je zakonito.

Stopnja legitimnosti se meri drugače kot zakonitost, ki je statistična kategorija. Legitimne so tiste odločitve, ki imajo večinsko podporo oziroma soglasje. Legitimna je tista odločitev, ki ima okoli 90-odstotno soglasje ali podporo prebivalstva. Celotno postavitve Prešernovega spomenika v svojem času ni imela popolnega soglasja. Je pa izjemno pomembno, da imajo spomeniki in drugi simboli splošno soglasje. Narod dobiva svojo identiteto, svoj ponos, svojo samozavest in integracijo iz tistih simbolov, ki imajo splošno ali izrazito večinsko soglasje. Če pogledamo nekoliko v zgodovino, potem lahko vidimo, da smo imeli Slovenci zelo različne simbole oziroma spomenike, ki niso preživeli časa. Majhen kraj, kot so Domžale, ki v Avstro-Ogrski ni dosegel niti nivoja trga, je že imel spomenik cesarju Francu Jožefu, ki ni mogel preživeti časa. Kasneje so imeli spomenik kralju Aleksandru, ki tudi ni preživel. Kaj vse je že imela Ljubljana v simbolih v svoji zgodovini in nima več. Celotno Kardeljev spomenik pred poslopjem univerze so umaknili, prav tako Titov spomenik v državnem zboru. Morda se bo našel kakšen Peter Božič, ki bo zahteval, naj se vzpostavi nazaj, čeprav je uspeh malo verjeten.

Simbol konflikta Problem s temi spomeniki in simboli je najbolje označil Miroslav Krleža, ko je dejal, da spomeniki in simboli lahko preživijo samo v primeru, če so postavljeni vsaj petdeset let po smrti tistega, ki naj ga simbolizirajo.

To pomeni, da poimenovanje ceste po Titu nima potrebne legitimnosti. Peter Božič se je skliceval na anketo, ki je pokazala, da se 65 odstotkov anketirancev strinja z vrnitvijo Tita kot simbola na ljubljanske ulice. Tudi če bi bil ta odstotek metodološko veljaven – pa ni –, poimenovanje nima zadostne legitimnosti. Levo usmerjeni zgodovinar je na televiziji zagovarjal imenovanje ceste po Titu s tem, da v Stalinovem rojstnem kraju Stalinovega spomenika niso odstranili.

Če pa upoštevamo, da gre v tem primeru za simbol, ki je izrazito konfliktne narave, potem je navedena od-

stotna stopnja legitimnosti še dodatno prenizka. Čemu bi imeli simbole, ki ne uživajo splošnega spoštovanja in bi se ob njih prepirali? Vsaj na tej ravni bodimo soglasni. Zato vnovično vzpostavljanje simbola Titu ni tako nedolžna stvar. Predstavlja poskus restavracije elementov starega sistema z ustrežno institucionalizacijo, ki naj utira pot nadaljnjim korakom v tej smeri. Te poskuse vidimo tudi v ustreznih političnih dejanjih. Vzemimo značilen primer, ko je minister za finance za svojega svetovalca imenoval vidnega člana nekdanje Udbe, ki nima nobenih strokovnih referenc s področja ekonomije ali financ. Zato je to dejanje izrazito simbolno in kaže na poskuse restavracije. Morda bi bilo najbolje, da tisti, ki so nosilci teh restavracij, in tisti, ki za njimi stojijo, ustanovijo novo Komunistično partijo Slovenije. Stvar bi bila bolj transparentna, saj se danes vladajoča elita zanjo deklarativno zavzema.

Slovenci smo po vojni uradno imeli velik del »izdajalcev«, ki so bili skrivnostno pobiti. Ni čudno, da je Kocbek dejal, da smo potemtakem narod izdajalcev. V času revolucije je bil del Slovencev lastniško nacionaliziran – tudi majhne slaščičarne so jim vzeli, kmete so silili v kolektivistične zadruge, veliko so jih preganjali, zaprli, ovirali v njihovi karieri in podobno. Vse te krivice so bile povezane z imenom Tita. Sedaj pa naj se ta del prebivalstva in njihovi potomci klanjajo pred simbolom Tita! Saj to jih vendar ponižuje. Ali se ne moremo dogovoriti, da bomo imeli samo tiste simbole, ki jih vsi spoštujemo in ki nikogar ne žalijo? Francozi praznujejo svojo revolucijo kot državni praznik, vendar spomenika kot simbola revolucije Robespierri niso postavili. Uvedel je teror, ki ni dobil ustrezne legitimnosti, na koncu pa tudi ne zakonitosti. Slovenska socialistična revolucija pa je povrh propadla in neuspela stvar.

Čemu postavljati simbole dogajanjem, ki zgodovinsko niso uspela?

Čemu postavljati simbole dogajanjem, ki zgodovinsko niso uspela? Slovenski samoupravni socializem je propadel, zveza komunistov se je vsaj trikrat preimenovala in reformirala ter pristala v socialdemokraciji, ki jo je vso zgodovino razglašala za izdajalsko, prav tako je propadla Jugoslavija. Nosilci teh propadov in neuspehov pa naj bi imeli svoje simbole, ki naj jih vsi častimo. **1**

Poimenovanje ceste po Josipu Brozu Titu nima potrebne legitimnosti.